

Надійшла до редколегії 19.06.14
УДК 352.07

Вікторія СИСОЄВА

Національна академія державного управління
при Президенті України

Львівський регіональний інститут державного управління

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Аналізується динаміка та результативність громадських організацій у Рівненській області. Доводиться, що значна кількість громадських організацій області не має реального впливу на вирішення місцевих проблем. Обґрунтовується висновок щодо низького рівня самоорганізації населення області та незадовільності динаміки даного процесу.

Ключові слова: об'єднання громадян, громадська організація, самоорганізація населення, місцеві проблеми, громадянська активність.

Викторія Сисоева. Общественные организации и развитие процессов самоорганизации населения Ровенской области

Анализируется динамика и результативность общественных организаций в Ровенской области. Доказывается, что значительное количество общественных организаций области не имеет реального влияния на решение местных проблем. Обосновывается вывод относительно низкого уровня самоорганизации населения области и неудовлетворительности динамики данного процесса.

Ключевые слова: объединение граждан, общественная организация, самоорганизация населения, местные проблемы, гражданская активность.

Viktorii Sysoieva. Civic organizations and development of processes of self-organization of population of Rivne region

The dynamics and effectiveness of civic organizations in Rivne region have been analyzed. The significant number of civic organizations in the region has no real relation to the impact on solving local problems has been shown. The conclusion regarding the low level of self-organization and population dynamics of this process unsatisfactory has been grounded.

Key words: civic associations, civic organizations, self-organization, local problems, civic activity.

Розвиток процесів самоорганізації населення на місцевому рівні є одним із найбільш важливих завдань державного управління, оскільки дозволить домогтися суттєвої активізації участі жителів громад у вирішенні місцевих проблем.

У Законі України «Про громадські об'єднання» визначено, що базовими принципами утворення та діяльності громадських об'єднань

є добровільність та самоврядність [16]. Із поданих принципів можна зробити висновок, що законом передбачається самостійне формування об'єднань громадян без примусу з метою реалізації спільних інтересів. Отже, об'єднання громадян, у тому числі й громадські організації, можуть розглядатися як прояв процесів самоорганізації населення. Тому логічно використати їх діяльність як індикатор рівня процесів самоорганізації територіальних громад.

Однак існує проблема формальності значної кількості громадських організацій. Багато з них існують лише «на папері», ніяк не впливаючи на вирішення проблем громади чи суспільства в цілому. Відповідно загальна динаміка громадських організацій може мати слабкий зв'язок із реальними процесами самоорганізації населення, його активністю щодо вирішення місцевих проблем. Тому для оцінки рівня процесів самоорганізації населення потрібно проводити поглиблений аналіз діяльності громадських організацій та інших об'єднань громадян.

Науковці, які досліджують діяльність громадських організацій, здебільшого розглядають їх як інститут громадянського суспільства, причому основні акценти ставляться на політичній складовій їх діяльності [12; 14].

Стан та динаміка неурядових організацій у 2002 – 2009 рр. досліджені Л. Паливудою та Л. Голотою [16]. Однак при цьому були використані формальні показники динаміки та структури. Проблема реальності їх функціонування не проаналізована, тому результати не можуть бути використані для оцінки рівня самоорганізації населення. Спроба оцінки ефективності діяльності громадських організацій зроблена С. Коваль [10], проте запропоновані критерії оцінки характеризують сприйняття громадських організацій суспільством, а не результати їх функціонування в контексті впливу на вирішення місцевих чи загальносуспільних проблем.

Водночас науковці порушують проблему формальності значної кількості громадських організацій в Україні також. Зокрема, В. Головенько зазначає, що 74 % громадських організацій не можна знайти за реєстраційними адресами і додаткові відомості про їх місце знаходження невідомі, тобто їх логічно вважати «паперовими», або формально зареєстрованими, а не такими, що діють реально [2, с. 149]. П. Дігтяр також підкреслює, що лише менша частина з легалізованих громадських організацій постійно й активно працює, а «більшість же існує формально і не робить істотного внеску в розвиток громадянського суспільства (забезпечення прав і свобод людини, інформованості та політичної освіти громадян, залучення громадськості до вирішення соціальних проблем на місцевому і регіональному рівнях тощо)»

[8, с.198]. Однак зазначені автори не розглядають громадські організації як індикатор самоорганізації населення. Отже, проблема розгляду громадських організацій як індикатора процесів самоорганізації населення ще не знайшла належного висвітлення у фаховій літературі.

Метою статті є аналіз рівня самоорганізації населення Рівненської області для вирішення місцевих проблем, використовуючи як індикатори кількісні та результативні аспекти діяльності громадських організацій регіону.

Якщо проаналізувати темпи зростання кількості громадських організацій у Рівненській області, то можна зробити висновок про зміну тенденцій (табл. 1). Так, кількість громадських організацій, зареєстрованих на території області в аналізованому періоді (2010 – 2012 рр.), зросла на 6 %, осередків – на 5 %. Зросла і загальна кількість членів громадських організацій, зареєстрованих в області (на 34,6 %). Проте одночасно спостерігається і негативна тенденція: кількість членів громадських організацій – жителів області суттєво зменшилась (на 31,4 %). Отже, значна кількість новостворюваних громадських організацій, зареєстрованих у Рівненській області, є не місцевого спрямування, вони здійснюють діяльність в усій країні.

Таблиця 1

Динаміка громадських організацій у Рівненській області

Показник	2010 р.	2011 р.	Відносно до попереднього року, %	2012 р.	Відносно до попереднього року, %	у відношенні 2012/2010
Усього організацій	830	843	101,6	880	104,389	106,0
Первинних	15	15	100,0	15	100,000	100,0
Регіональних осередків	4 786	4 392	91,8	5 045	114,868	105,4
Усього членів організацій, осіб	91 277	100 569	110,2	122 842	122,147	134,6
Членів організацій – жителів області, осіб	5 788	3 959	68,4	3 969	100,253	68,6

Якщо припустити, що високому рівню самоорганізації місцевих жителів відповідає 200 громадських організацій на 10 000 жителів [11, с. 6], то потрібно зазначити, що кількість громадських організацій в області, навіть враховуючи регіональні осередки, досить далека від наведеного показника (рис. 1) [4 – 6; 13].

Аналізуючи наведені дані, можемо зробити висновок про розрив між фактичним значенням та показником, який з огляду на світову практику умовно можна взяти за високий рівень громадянської активності. Зазначений розрив становить близько 80 %.

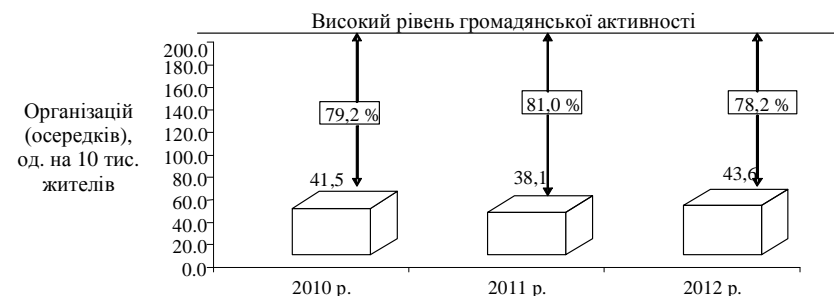

Рис.1. Динаміка кількості громадських організацій (разом з регіональними осередками) на 10 тис. жителів у Рівненській області

У 2012 р. його зростання становило в абсолютному вираженні 5,5 організацій на 10 тис. населення. Навіть якщо припустити, що тенденція до збільшення цього індикатора продовжиться в майбутньому, рівень 200 організацій на 10 тис. населення буде досягнутий приблизно за 28 років. З наведеного можна зробити висновок, що незадовільним є не тільки рівень самоорганізації населення в області, але й темпи інтенсифікації даного процесу.

Проаналізувавши кількісні аспекти динаміки функціонування громадських організацій, визначимо їх результативність. Згідно з практикою діяльності громадських організацій у демократичних західноєвропейських державах найбільш поширеними формами їх діяльності є інформування громадськості, консультації з громадськістю, громадські дорадчі комітети, «круглі столи», опитування громадської думки, фокус-групи, громадський моніторинг, громадські слухання, громадська просвіта, організація громади, створення громадських коаліцій тощо [1].

Аналізуючи структуру заходів, проведених громадськими організаціями області в 2010 – 2012 рр., потрібно відзначити наявність суттєвих змін. У 2010 – 2011 рр. активні дії громадських організацій Рівненщини полягали в проведенні лекцій та зустрічей. У 2012 р. питома вага такого виду заходів значно зменшилася, натомість зросла питома вага конференцій та зборів, а також інших масових заходів (табл. 2) [4 – 6].

Отже, можемо зробити висновок, що діяльність громадських організацій сконцентрована у сфері громадської просвіти та інформування громадськості. Це важливі напрями функціонування громадських організацій, але вони мають слабкий зв'язок з реальним вирішенням нагальних місцевих проблем.

**Заходи, проведені громадськими організаціями
Рівненської області за 2010 – 2012 рр.**

Заходи	2010		2011		2012	
	одиниць	питома вага в загальній кількості, %	одиниць	питома вага в загальній кількості, %	одиниць	питома вага в загальній кількості, %
Мітинги	31	0,19	38	0,28	52	0,91
Виставки	74	0,45	99	0,72	104	1,82
Конференції, збори	1 318	8,04	969	7,03	1 029	18,05
Заходи із залучення коштів	157	0,96	234	1,70	150	2,63
Лекції, зустрічі	12 423	75,82	10 897	79,02	1 349	23,66
Семінари	411	2,51	331	2,40	429	7,52
Інші масові заходи	1 971	12,03	1 223	8,87	2 588	45,40
Усього	16 385	100,00	13 791	100,00	5 701	100,00

На низький рівень зв'язку громадських організацій області з процесами в територіальних громадах вказує якісний та кількісний склад громадських організацій Рівненської області (табл. 3), де згруповано громадські організації області, які мають більше ніж 100 членів (у зазначеній таблиці подано найбільш значущі групи) [7].

Таблиця 3

Найчисельніші громадські організації Рівненської області

Об'єднання громадян	Кількість об'єднань, од.	Кількість членів, осіб	Питома вага в загальній кількості членів об'єднань громадян, %
Організації ветеранів	5	218 796	74,3
Організації інвалідів	5	20 381	6,9
Організації українського козацтва	4	10 420	3,5
Обласне об'єднання «Просвіта»	2	7 367	2,5
Об'єднання, пов'язані з організацією дозвілля	4	6 695	2,3
Федерація профспілок	1	5 867	2,0
Молодіжні організації	5	2 845	1,0

Зазначимо, що найбільш значущими за чисельністю є організації ветеранів та інвалідів. Не заперечуючи можливість участі такого роду громадських об'єднань у вирішенні місцевих проблем, зазначимо, що головним напрямом їх діяльності є захист інтересів своїх членів (членів відповідних соціальних груп).

Значний потенціал щодо участі у вирішенні місцевих проблем області мають організації «Просвіта» та козацькі організації (Волинський козацький округ Всеукраїнської громадської організації «Українське реєстрове козацтво»; Рівненська обласна організація «Українське вільне козацтво» ім. С. Наливайка; Рівненське обласне козацьке товариство Всеукраїнської громадської організації «Українське Реєстрове Козацтво» та Підрозділ Українського Козацтва «Волинська Січ»). Загалом переважна більшість громадських організацій області не мають на меті вирішення проблем місцевого рівня. Це підтверджує негативну оцінку експертами ролі громадських організацій у стимулюванні розвитку публічної влади та налагодження її взаємодії з громадянами. Громадські організації сприймаються експертами та представниками органів місцевого самоврядування не як канали зворотного зв'язку, а як самоорганізація проблемних категорій громадян [9]. За результатами проведених досліджень, на сьогодні найактивнішими залишаються об'єднання ветеранів, воїнів-інтернаціоналістів, чорнобильців та багатодітних сімей [9].

Згідно з офіційною інформацією щодо членів громадських організацій області, наданою обласною радою [7], в області діє 508 об'єднань громадян, тоді як зареєстровано 880. Майже 300 об'єднань (37 %) зареєстровані формально, реальної діяльності не здійснюють. Серед діючих понад 500 об'єднань лише 17 мають більше ніж 1 000 членів, ще 33 – більше ніж 100 членів, натомість 320 – менше ніж 20 членів, а з них 240 – менше ніж десять. Більше ніж половина об'єднань громадян в області не є реальними осередками самоорганізації населення – їх чисельність становить декілька осіб. Отже, серед значної кількості громадських організацій реальної активності виявляють лише одиниці. Це вказує на низьку роль існуючих в області громадських організацій у соціально-економічних та політичних процесах на всіх рівнях. Ураховуючи зроблене вище зауваження щодо невеликого відсотка громадських організацій, спрямованих на вирішення місцевих проблем, можемо зробити висновок, що за таким індикатором, як кількість громадських організацій процеси самоорганізації населення для вирішення проблем місцевого рівня в області перебувають на даний момент у зародковому стані.

Важливим напрямом роботи громадських організацій визнається виконання посередницької ролі між бізнесом та місцевим самоврядуванням. Така роль полягає в залученні благодійних та спонсорських коштів для вирішення місцевих проблем. Проте динаміка залучення благодійних коштів громадськими організаціями Рівненської області вказує, що в даному напрямі їх функціонування існують значні проблеми (рис. 2) [4 – 6].

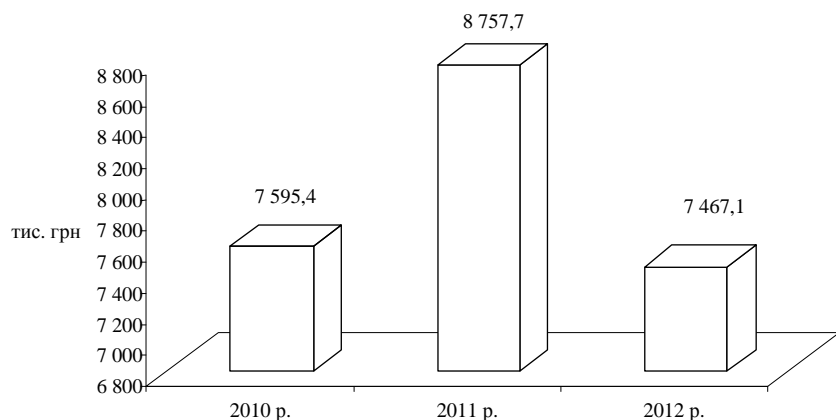

Рис. 2. Залучення благодійних коштів громадськими організаціями Рівненської області у 2010 – 2012 рр.

Аналізуючи дані, наведені на рис. 2, можемо зробити висновок, що у 2012 р. було залучено благодійних коштів менше, ніж у 2010 та 2011 рр. З табл. 2 видно, що і заходів із залучення коштів громадськими організаціями області у 2012 р. було проведено менше, ніж у попередні роки. Таким чином, роль посередника між бізнесом та місцевим самоврядуванням громадські організації області виконують вкрай неефективно.

Потрібно зазначити, що діяльність громадських організацій як активних суб'єктів громадського моніторингу області представлено лише декількома організаціями загальнодержавного рівня. До них належить Всеукраїнський благодійний фонд «Коаліція ВІЛ-сервісних організацій», який з 2013 р. здійснює громадський моніторинг державних закупівель у сфері охорони здоров'я. На сайті фонду є рубрика в розділі новин «Громадський моніторинг державних закупівель у Рівненській області» [3].

Також у межах проекту «Створення методики, яка дозволить громадськості аналізувати діяльність тендерних комітетів у освітянській сфері», який реалізує Центр політичних студій та аналітики за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», здійснювався моніторинг тендерних закупівель міськими та районними управліннями освіти у 2011 р. (його результати наведено в мережі Інтернет [17]).

Однак із наведених прикладів можна зробити висновок, що громадський моніторинг здійснюється для захисту інтересів

окремих соціальних груп, а не вирішення проблем місцевого рівня. До того ж такий моніторинг здійснюють громадські організації національного, а не місцевого рівня. Тобто вони не є наслідком процесів самоорганізації населення області. У діяльності громадських організацій області такий напрям роботи, як громадський моніторинг фактично не використовується.

Отже, підсумовуючи результати аналізу діяльності громадських організацій у Рівненській області, можемо зробити висновок, що процеси самоорганізації населення перебувають на початковому етапі свого розвитку, особливо на місцевому рівні. На це вказує невисока порівняно з європейськими країнами кількість громадських організацій у перерахунку на 10 тис. населення; значна кількість фактично недіючих громадських організацій (таких в області 37 %), переважання в структурі громадських організацій, таких, що відстоюють інтереси вузьких соціальних та професійних груп, а не інтереси громад; значна кількість громадських організацій, які налічують менше ніж 10 членів. До наведеного потрібно додати і негативну тенденцію в діяльності громадських організацій області із залучення благодійних коштів. Водночас потрібно зазначити, що в культурно-дозвільній сфері активність процесів самоорганізації серед населення області є дещо вищою, ніж в інших. Про це свідчить висока частка громадських організацій, діяльність яких пов'язана з культурою, спортом, дозвіллям, а також переважання просвітницької та інформаційної діяльності в структурі заходів, здійснюваних громадськими організаціями.

Таким чином, необхідним є стимулювання обома гілками влади процесів самоорганізації в територіальних громадах, спрямованих на вирішення місцевих проблем та максимальне підвищення і використання громадської активності місцевих жителів у вирішенні проблем місцевого рівня.

Список використаних джерел

1. Арабаджиев Д. Ю. Громадянська активність та її роль у проведенні громадського моніторингу / Д. Ю. Арабаджиев // Грані. – 2012. – № 12. – С. 106 – 109.
2. Головенько В. Взаємодія органів влади та громадських організацій як необхідний чинник розбудови в Україні громадянського суспільства / В. Головенько // Український соціум. – 2010. – № 1. – С. 145 – 156.
3. Громадський моніторинг державних закупівель в Рівненській області. – Режим доступу : www.hiv.org.ua/news/content?id=829.
4. Громадські організації в Україні у 2010 році : стат. бюл. / Державна служба статистики України. – К., 2011. – 152 с.
5. Громадські організації в Україні у 2011 році : стат. бюл. / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 157 с.

6. **Громадські** організації в Україні у 2012 році : стат. бюл. / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 152 с.

7. **Громадські** організації, об'єднання, спілки. – Режим доступу : oblrada.rv.ua/mistseve_samovryaduvannya/pasport_oblasti/potencial/index.php?SECTION_ID=87&ELEMENT_ID=4665.

8. **Дігтяр П. А.** Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України: стан і перспективи розвитку / П. А. Дігтяр // Сторінки історії. – 2010. – Вип. 31 – С. 190 – 204.

9. **Ефективність** діяльності органів місцевого самоврядування: взаємодія та відповідальність / Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у місті Донецьку. – Донецьк : Цифрова типографія, 2012. – 64 с.

10. **Коваль С. В.** Критерії оцінки ефективності діяльності неурядових громадських організацій в умовах демократизації / С. В. Коваль // Перспективи. – 2011. – № 2. – С. 77 – 82.

11. **Лациба М. В.** Чому нам потрібен новий закон «Про громадські організації» / М. Лациба, О. Вінніков, М. Слюсаревський. – К. : Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2008. – 40 с.

12. **Матвійчук А. В.** Громадські організації як чинник становлення громадського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Матвійчук А. В. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с.

13. **Населення** (1995 – 2012 рр.) / Матеріали Управління статистики в Рівненській області. – Режим доступу : www.rv.ukrstat.gov.ua.

14. **Новохацький В. Д.** Неурядові організації як фактор розбудови громадського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Новохацький В. Д. ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2005. – 16 с.

15. **Паливода Л.** Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України в 2002 – 2009 роки / Л. Паливода, С. Голога. – К. : КуПол, 2010. – 112 с.

16. **Про громадські** об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17.

17. **Тендерні** закупівлі в галузі освіти по-рівненському: результати моніторингу і перспективи удосконалення. – Режим доступу : np.org.ua/2011/12/tenderni-zakupivli-v-haluzi-osvity-po-rivnenskomu-rezultaty-monitorynhu-i-perspektyvy-udoshkonalennya.

List of references

1. **Arabadzhyiev D. Yu.** Hromadianska aktyvnist ta yii rol u provedenni hromadskoho monitorynhu / D. Yu. Arabadzhyiev // Hrani. – 2012. – № 12. – С. 106 – 109.

2. **Holovenko V.** Vzaiemodiia orhaniv vlady ta hromadskykh orhanizatsii yak neobkhidnyi chynnyk rozbudovy v Ukraini hromadianskoho suspilstva / V. Holovenko // Ukrainskyi sotsium. – 2010. – № 1. – С. 145 – 156.

3. **Hromadskiyi** monitorynh derzhavnykh zakupivel v Rivnenskkii oblasti. – Rezhym dostupu : www.hiv.org.ua/news/content?id=829.

4. **Hromadski** orhanizatsii v Ukraini u 2010 rotsi : stat. biul. / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – К., 2011. – 152 с.

5. **Hromadski** orhanizatsii v Ukraini u 2011 rotsi : stat. biul. / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – К., 2012. – 157 с.

6. **Hromadski** orhanizatsii v Ukraini u 2012 rotsi : stat. biul. / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – К., 2013. – 152 с.

7. **Hromadski** orhanizatsii, obiednannia, spilky. – Rezhym dostupu : oblrada.rv.ua/mistseve_samovryaduvannya/pasport_oblasti/potencial/index.php?SECTION_ID=87&ELEMENT_ID=4665.

8. **Dihtiar P. A.** Hromadski orhanizatsii v suspilno-politychnii systemi suchasnoi Ukrainy: stan i perspektyvy rozvytku / P. A. Dihtiar // Storinky istorii. – 2010. – Vyp. 31 – С. 190 – 204.

9. **Efektivnist** diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia: vzaiemodiia ta vidpovidalnist / Rehionalnyi filial Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen u misti Donetsku. – Donetsk : Tsyfrovaia typohrafiya, 2012. – 64 с.

10. **Koval S. V.** Kryterii otsinky efektyvnosti diialnosti neuriadovykh hromadskykh orhanizatsii v umovakh demokratyzatsii / S. V. Koval // Perspektyvy. – 2011. – № 2. – С. 77 – 82.

11. **Latsyba M. V.** Chomu nam potriben novyi zakon «Pro hromadski orhanizatsii» / M. Latsyba, O. Vinnikov, M. Sliusarevskiyi. – К. : Ukr. nezalezh. tsentr polit. doslidzh., 2008. – 40 с.

12. **Matviichuk A. V.** Hromadski orhanizatsii yak chynnyk stanovlennia hromadskoho suspilstva : avto-ref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Matviichuk A. V. ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – К., 2008. – 20 с.

13. **Naselennia** (1995 – 2012 rr.) / Materialy Upravlinnia statystyky v Rivnenskkii oblasti. – Rezhym dostupu : www.rv.ukrstat.gov.ua.

14. **Novokhatskyi V. D.** Neuriadovi orhanizatsii yak faktor rozbudovy hromadskoho suspilstva v Ukraini : avto-ref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Novokhatskyi V. D. ; Dnipropetr. nats. un-t. – Д., 2005. – 16 с.

15. **Palyvoda L.** Stan ta dynamika rozvytku neuriadovykh orhanizatsii Ukrainy v 2002 – 2009 roky / L. Palyvoda, S. Holota. – К. : KuPol, 2010. – 112 с.

16. **Pro hromadski** obiednannia : Zakon Ukrainy vid 22 berез. 2012 r. № 4572-VI. – Rezhym dostupu : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17.

17. **Tenderni** zakupivli v haluzi osvity po-rivnenskomu: rezultaty monitorynhu i perspektyvy udoshkonalennia. – Rezhym dostupu : np.org.ua/2011/12/tenderni-zakupivli-v-haluzi-osvity-po-rivnenskomu-rezultaty-monitorynhu-i-perspektyvy-udoshkonalennya.

Надійшла до редколегії 06.08.14